

Suomen tiedekustantajien liitto

Avoimen toimintakulttuurin palveluihin liittyvä itsearviointityökalu

<https://avointiede.fi/fi/ajankohtaista/toimintakulttuurin-suositukset-kommentoitavana>

Lausunto jätetty eräpäivänä 7.2.2022 kello 19.40

2.2. Arviointi

2.2.m. Tutkimuksen arviointi: ”Onko tutkijan toiminta tutkimustuotosten avoimen saatavuuden edistämiseksi huomioitu osana arviointia?”

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että kohdan muotoilu näyttää velvoittavalta, mutta se on muotoiltu epäselvästi ja sitä olisi syytä selventää läpinäkyvämmäksi. Nykyiseen muotoiluun näyttää sisältyvän ajatus ”pakkolisenssistä” eli siitä, että tutkija palkitaan vain, jos hän valitsee julkaisuilleen työnantajalleen edullisen ja kommentoitavissa dokumenteissa suositellun CC-lisenssin. Vastaava epäselvyys vaivaa koko dokumenttia.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että valittu lähestymistapa lisensseihin loukkaa oikeudenhaltijoiden sopimusvapauden ja tekijänoikeuden periaatteita sekä tieteen vapautta.

2.3. Oppiminen

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että avoimen opetuksen järjestäminen ei ole opetushenkilöstölle vain mahdollisuus. Se voi olla myös rasite, joka heikentää oikeudenhaltija-opettajan mahdollisuutta päättää omista tekijänoikeuden piiriin kuuluvista oppimateriaaleistaan ja julkaisuistaan. Sivuutetaanko hyvä opettaja palkintojenjaosta, jos hän ei halua jakaa tuottamaansa oppimateriaalia avoimesti ja tallentaa sitä työnantajansa järjestelmiin vaan julkaisee sen mieluummin omakielisillä kaupallisilla oppikirjamarkkinoilla?

2.3. b. Tekijänoikeudet, lisenssit ja sopimukset

Suomen tiedekustantajien liitto pitää myönteisenä, että tekijänoikeudet ovat mukana itsearviointityökalussa. Pulmallista kuitenkin on, että avoimen tieteen CC-BY -lisenssisuositus loukkaa tutkijan sopimusvapautta ja tekijänoikeutta sekä tieteen vapautta. Lisäksi saneleva lähestymistapa asettaa toisin valitsevat tutkija-kirjoittajat epäedulliseen asemaan.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että kotimaiset tiedekustantajat ja -julkaisijat haluavat edistää julkaisujen avointa saatavuutta ja julkaista avoimesti. Avoimuus ei kuitenkaan voi tarkoittaa vastikkeettomuutta, jossa julkaisun kuluja ei korvata sen laadun varmistavalle kustantajalle. Tällä hetkellä Suomen tiedekustantajien liitto on yksi suurimmista avoimen tieteen rahoittajista

Sopimuksia ei kuitenkaan tule tehdä yksipuolisesti sanellen, kuten monien yliopistojen omaksumien ennakoivien oikeudensiirtosopimusten kohdalla jo tapahtuu. Sopimusten osapuolten olisi oltava neuvotteluissaan tasaveroisia, eivätkä laadittavat sopimukset voi ohittaa mahdollisten muiden oikeudenhaltijoiden (esimerkiksi kustantajien, TKI-yhteistyökumppaneiden ja muissa organisaatioissa työskentelevien tutkijakumppanien) oikeuksia. Tutkijan vapauteen, sopimusvapauteen ja tekijänoikeuteen kuuluvat myös julkaisukanavan ja julkaisun lisenssin vapaa valinta.

2.4.h. Datan julkaiseminen

Suomen tiedekustantajien liitto tervehtii ilolla huomiota kustantajien viittauksia koskeville määräyksille mutta huomauttaa, että tekijänoikeus tulisi ottaa eksplisiittisesti huomioon myös tutkimusdataa koskevassa osiossa. Asia on suurempi, merkittävämpi ja monimutkaisempi kuin viittaamisen tapa. Kuten dokumentissa todetaan, datan julkaiseminen organisaation repositoriossa ei ole suoraviivaisen yksinkertaista.

2.5. Julkaiseminen

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa toistamiseen, että tutkijoiden ”tasaveroinen mahdollisuus” ei voi olla velvoite, jonka täyttämiseen painostetaan ja jonka toteuttaminen loukkaa tutkijan tai hänen tutkittaviensa tai muita perusoikeuksia. Se ei myöskään saa muodostua tällaiseksi velvoitteeksi. Tutkijalla täytyy olla oikeus valita myös toisin ilman huolta urakehityksen hankaloitumisesta.

Suomen tiedekustantajien liitto toteaa, että oppilaitokset eivät voi rakentaa pysyviä julkaisuarkistoja verkkoon loukkaamatta oikeudenhaltijoiden oikeuksia. Näkemys perustuu voimassa olevaan Suomen lakiin.

Liiton yleinen kanta on, että tiedejulkaisujen käyttö opetus- ja tutkimustoiminnassa ei saa loukata kustantajien ja tekijöiden perusoikeuksia ja uhata laadultaan varmistetun, riippumattoman kotimaisen tiedejulkaisu- ja kustannustoiminnan olemassaoloa.

2.5.b. Avoimen julkaisemisen lähituki

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että rinnakkaistallentamisen automaattinen liittäminen osaksi julkaisuarkiston kokoamista loukkaa oikeudenhaltijoiden – sekä tekijöiden että kustantajien – perusoikeuksia. Selvempää olisi, että ideaalitilanne (tässä ja muualla dokumentissa) kuvattaisiin kysymysten sijasta, jotta ”oikeat vastaukset” olisivat läpinäkyvästi ja rehellisesti esillä.

2.5.c. Julkaisuarkistot

Suomen tiedekustantajien liitto toteaa, että oppilaitokset eivät voi rakentaa pysyviä julkaisuarkistoja verkkoon loukkaamatta oikeudenhaltijoiden oikeuksia. Näkemys perustuu voimassa olevaan Suomen lakiin.

Liiton yleinen kanta on, että tiedejulkaisujen käyttö opetus- ja tutkimustoiminnassa ei saa loukata kustantajien ja tekijöiden perusoikeuksia ja uhata laadultaan varmistetun, riippumattoman kotimaisen tiedejulkaisu- ja kustannustoiminnan olemassaoloa.

2.5.f. Julkaisujen tuottaminen

Suomen tiedekustantajien liitto pitää myönteisenä, että tekijänoikeudellisiin asioihin on tarkoitus tarjota tukea. Liitto kuitenkin huomauttaa, että tutkija-kirjoittajalla on oltava itsenäinen mahdollisuus valita julkaisujensa lisenssi. Muussa tapauksessa rikotaan hänen tekijänoikeuttaan ja tieteen vapautta. Neuvonnan ja koulutuksen tulee siis olla tasapuolista.

Osuuden ideaalitason muotoilusta ei selviä, miten CC-BY -lisensoitujen julkaisujen osuudella on tarkoitus tehdä. Jos tavoite on, että osuuden tulisi olla mahdollisimman korkea, se tulisi sanoa selvästi.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että CC- (tai mikä tahansa muu) lisenssisuositus ja suosituksen noudattamiseen painostaminen ovat ristiriidassa oikeudenhaltijoiden valinnanvapauden ja perusoikeuksiin lukeutuvan sopimusvapauden kanssa.

2.5. g ja h:

Onko yliopistoissa ja korkeakouluissa tarkoitus luoda uusi, kilpaileva julkaisujärjestelmä, joka ohittaa nykyisen hyvin toimivan infrastruktuurin?

Uusien julkaisusarjojen ja alustojen kehittämisessä ja niiden uskottavuuden vakiinnuttamisessa kannattaisi konsultoida myös yliopiston ulkopuolisia, kenties kansainvälisiä tiedejulkaisemisen ja -kustantamisen asiantuntijoita. Toistaiseksi tämä asiantuntemus ei näy dokumentin laatijaluettelossa.